

Контекст:

Перша теофанія (богоявлення) на горі Синай / Хорив відбувається після тривалого періоду єгипетського рабства (умовні 400 років – 4 покоління, див. далі) і після тривалого часу Мойсеєвих поневірянь (40 років). Бог з'являється Ізраїлю за посередництва Мойсея як «Бог Авраама, Бог Ісака і Бог Якова» після довгого мовчання. Останнє засвідчене в Святому Письмі богоявлення, коли Бог відкрився патріархам, відбулося ще за життя Якова, коли Всевишній прийшов у нічному видінні до нього як «Бог твого батька» й спонукав його йти в Єгипет до Йосифа: «Я піду з тобою в Єгипет, і Я виведу тебе звідти» (Бут. 46:2-4). Бог з'являв Себе у діях провидіння (благословення Яковом своїх нащадків, поселення його синів у землі Гешем, народження й порятунку дитя-Мойсея), але теофанії не було.

Тобто, впродовж усього перебування нащадків Якова в Єгипті після його смерті Бог відкрито Себе не з'являв. Це важливе свідчення про те, що Всевишній часом відкриває Себе, часом діє приховано, перебуваючи поряд зі Своім народом, скеровуючи його шляхи й благословляючи його у випробуваннях.

Скільки часу провів народ Ізраїлю в Єгипті? Книга Виходу подає лише чотири покоління від Левія, сина Якова, до Мойсея: Левій – Кегат – Амрам – Мойсей і Аарон (Вих. 6:16-20). Про те, що його нащадки в «четвертому поколінні» вийдуть з Єгипту говорив Бог ще Аврааму у видінні, де «чотири покоління» вживаються як еквівалент «чотирьохсот років» (Бут. 15:13-16). Важко уявити, що чотири покоління змінили одне одного за 400 років, швидше за все цей довгий період охоплює більше, ніж час життя Ізраїлю в Єгипті, а число 400 вживається як кратне 4 – символу повноти Божих діянь. Але Книга Виходу 12:40-41 подає ще більшу кількість років – 430. Єврейська традиція (*Мідраш Мехільта*, Бо 14) ділить період 430 років на дві частини: 215 років від прибуття Авраама до Єгипту до прибуття туди синів Якова + 215 років від прибуття до Виходу, а число 400 років отримуємо від «завіту між розрубаними частинами» (Бут. 15) до Виходу.¹ Період 215 років виглядає більш відповідним.

---

¹ Перші 215 років нараховують так: 25 років від прибуття Авраама до Єгипту (Бут. 12:4; 21:5) + 60 років від народження Ісака до народження Якова (Бут. 25:26) + 130 років від народження Якова до прибуття його нащадків до Єгипту (Бут. 47:9); другі 215 років отримують відніманням від 430 років (Вих. 12:40-41).

Мойсей на той час одружився з Циппорою (ім'я означає «пташка»), донькою «священника» (євр. כֹּהֵן *ког'ен* – те саме слово, що вживається для позначення священників Ізраїля в Книзі Левит) мадіанитян, який відомий під двома іменами – Реуель (євр. «друг Бога») та Їтро (євр. «досконалість»). Очевидно, Реуель-Їтро належав до тих шанувальників Єдиного Бога, які були відомі поза Ізраїлем (такі як Йов чи Валаам). Примітно, що Бог привів Мойсея тихо, без явних одкровень, до тієї криниці, де семеро доньок мадіанитянського священника черпали воду (Вих. 2:15-22). Його одруження з жінкою з кочового семітського племені Мадіан, а не з доньок Ізраїлю стане потім причиною нарікань з боку його сестри Маріам (Числ. 12), але Бог стане за Мойсея та Циппору в тій суперечці.

Без жодних попередніх планів, Мойсей повернувся до способу життя своїх предків – кочового скотарства, ставши пастухом у свого побожного тестя. Кочівля Реуеля-Їтро в той час перебувала поблизу гори Сінай, яка у цьому фрагменті Книги Виходу названа «Хорив». Зауважимо, що це одна й та ж гора, що була відома в давні часи під двома назвами – Сінай та Хорив.² Ця гора названа на початку розповіді «горою Божою», що може вказувати на неї як на місце поклоніння місцевих мешканців.

Переклад (НПУ):

Якось Мойсей пас худобу Їтра, свого тестя, священника Мідіану, і завів він отару далеко в пустелю, так що дійшов аж до Хорива, гори Божої. Тоді з'явився Мойсею ангел Господній полум'я вогню з-посеред тернового куща. Він побачив: ось кущ палає вогнем, але не згорає. І сказав Мойсей: «Підійдуно й подивлюся на це величне явище – чому кущ не згорає?»

Коли Господь побачив, що він підходить, щоб подивитися, то кликнув Бог до нього з-посеред тернового куща й сказав: "Мойсею, Мойсею!" Той відповів: "Ось я!"

Бог сказав: "Не наближайся сюди! Зніми сандалії зі своїх ніг, бо місце, на якому ти стоїш, – це свята земля".

Потім Він додав: "Я – Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісаака і Бог Якова". Мойсей же закрив своє обличчя, оскільки боявся поглянути на Бога.

Господь сказав: "Я давно вже бачу приниження Мого народу в Єгипті, і чую їхнє воляння, що лунає через їхніх гнобителів, і знаю їхні скорботи. Тому Я

---

² Походження назви «Сінай» (євр. סִינַי) нез'ясоване, є кілька версій: «місяць», тобто місце, де шанували бога місяця Сіна; «скеляста гора» або «сяйво»; значення назви «Хорив» (євр. חֲרִיב) більш прозоре: «пустка» або «спустошене місце».

зійшов, щоб визволити його від руки єгиптян, вивести його з тієї землі й увести в землю добру й простору, землю, що тече молоком і медом, до місця, де мешкають ханаанці, хети, амореї, перізеї, хіввеї і євусеї. Ось уже дійшло волення синів Ізраїлевих до Мене, і Я побачив утиск, яким гнітять їх єгиптяни. Нині ж іди, Я посылаю тебе до фараона; і виведи народ Мій, синів Ізраїлевих, з Єгипту".

Мойсей відповів Богові: "Хто я, щоб іти до фараона щоб вивести синів Ізраїлевих із Єгипту?"

Бог же сказав: "Я буду з тобою! Ось тобі знак, що Я посылаю тебе: коли ти виведеш народ із Єгипту, ви будете служити Мені на цій горі".

Та Мойсей сказав Богові: "Ось я прийду до синів Ізраїлевих і скажу їм: «Бог предків ваших послав мене до вас», а вони мене запитують: «Яке Його ім'я?» – то що мені їм відповісти?"

І сказав Бог Мойсеєві: "Я є Той, Хто є". І ще сказав Він: "Так скажеш синам Ізраїлевим: Той, Чис ім'я «Я є» послав мене до вас".

І додав Бог, кажучи Мойсеєві: "Так скажеш синам Ізраїлевим: «Господь, Бог праотців ваших, Бог Авраама, Бог Ісаака і Бог Якова, послав мене до вас». Це Моє ім'я навіки, яким згадуватимуть Мене з роду в рід».

Коментар:

Теофанія на горі Хорив / Сінай є дивовижною і загадковою в кількох аспектах. По-перше, кидається у вічі неочікуваність – Мойсей не готувався до зустрічі з Богом, не постився, не молився саме заради цієї миті, він просто пас овець, побачивши загадкове явище – палаючий терновий кущ. По-друге, образ, в якому Бог Себе відкриває, викликає питання – чому саме терновий кущ, який палає і не згорає? Масштаб теофанії досить скромний – це не землетрус, не розкриті небеса, не сяйво, що наповнювало б небо і землю. По-третє, Той, Хто з'явився Мойсеєві, представлений то як «ангел (букв.: вісник) Ягве», то як Сам «Ягве». Тобто, мова йде про загадкового Вісника, що настільки повно представляє Того, Хто його послав, що називає себе Його ім'ям. Останній аспект є дуже важливим з огляду на христологічну інтерпретацію цієї історії.

Той, Хто з'явився Мойсеєві, на початку розповіді названий трьома іменами одночасно: Ангел / Вісник Ягве (євр. מַלְאָךְ יְהוָה *maláx йегва́*), Ягве (про значення імені – далі) та Бог (євр. אֱלֹהִים *елогім*). Щодо першого імені, ми вже згадували про цю двозначність, і ще повернемося до неї; що ж стосується двох інших імен, вони є ключовими для усєї біблійної концепції прояву

Божества. *Ягве* (євр. *יְהוָה* *йегва́*) є формою імперфекту дієслова *гайá* «бути», і в давньому вжитку (не плутати з пізньою давньоєврейською мовою чи сучасним івритом) означає тривалу / постійну дію або стан: *Той, Хто є* або *Суцций*. Зазвичай, це ім'я вживається в контексті маніфестації Бога як *іманентного*, тобто внутрішньо присутнього у творінні, близького. Починаючи від засвідченої в грецькому перекладі Старого Завіту (Септуагінті) традиції, це ім'я стали вважати настільки священним, що його не вимовляли навіть в молитві, тому замість нього вживали слова на позначення *панування* Бога, а не Його іманентності – гр. *κύριος* та єврейське слово *יְהוָה* *адон*, обидва означали «Пан» / «Володар» (в українській мові закріпився його церковнослов'янський відповідник «Господь»). *Елогім* походить від кореня, що позначає силу, і є абстрактним іменником форми множини, що буквально перекладається як «Могутність». Зазвичай, це ім'я вживається в Біблії там, де підкреслюється трансцендентність Бога, Його вищість щодо творіння.

Примітно, що у цій історії теофанії не просто підкреслюється ім'я Суцного, а й розгорнуто пояснюється його значення: *אֲנִי הוּא וְהוּא אֲנִי* *егі́е ашє́р егі́е* буквально: «Я є, хто Я є» (НПУ: "*Я є Той, Хто є*"). Тобто, мова йде про Вічно Суцного, Хто має буття в Собі, а не отримав його від когось чи чогось, і Хто Сам є буттям. Мойсей має представити Бога саме під таким ім'ям нащадкам Ізраїлю, і в цьому імені є певне послання: Бог дарує існування всьому, Він дасть буття нащадкам Якова, в Ньому вони стануть народом. При цьому Вічносуцций каже, що Він – Той Самий Бог, який покликав їхніх праотців і уклав з ними завіт. Таке пояснення було необхідним не лише для того, щоб переконати одноплемінників Мойсея, що Бог їхніх предків згадав про них після тривалого мовчання, а й про початок нового одкровення, нового етапу їхньої історії. Мойсея має вивести їх із Єгипту й увести в Обітовану Землю, яку Бог пообіцяв Аврааму, Ісаку та Якову.

Коли Бог з'явиться Мойсеєві знову, але вже в Єгипті, Він нагадає, що предкам Він відкривався як «Бог Всемогутній» (євр. *אֱלֹהֵי שַׁדַּדַּי* *ель шадда́й*), а з іменем *Ягве-Суцций* не відкривався (Вих. 6:2-3). Це означало, що тепер, коли нащадкам Ізраїля належить стати *народом* (а не об'єднанням кланів), йому потрібні особливі, близькі стосунки з Богом, завіт з Ним на нових умовах, про які вони дізнаються пізніше – закони, священство, святилище. Для цього їм треба буде пережити досвід особливої близькості з Богом, пройшовши через випробування Виходу, переходу через Червоне море, мандрів пустелей, завоювання Ханаану. В усіх цих подорожах вони пізнають Бога як *Суцного*, Того, Хто дає бути. Із цим ім'ям Бог навіки буде пов'язаний з Ізраїлем.

Новозавітня перспектива:

Ім'я Бога *Ягве-Суццй* не раз ототожнюється в Новому Завіті з іменем Ісуса Христа. Найбільш виразним текстом є Рим. 10:9-13, де апостол Павло апелює до пророцтва Йоїля (2:32), що «кожен, хто покличе ім'я *Ягве*, буде спасений», але стверджує, що мова тут іде про ім'я Ісуса: «Якщо ти визнаєш устами, що Ісус є Господом, і повіриш своїм серцем, що Бог воскресив Його з мертвих, то будеш спасений. Бо серцем віримо для виправдання, а устами проголошуємо для спасіння. Як говорить Святе Письмо: «Кожен, хто вірить у Нього, не буде осоромлений» (Іс. 28:16). Адже немає різниці між юдеєм та язичником: Той Самий Господь над усіма, щедро благословляє всіх, хто кличе Його, бо «кожний, хто прикличе ім'я Господне, буде спасений». Таке ототожнення імені Ісуса і *Ягве* вказує на Божественність Христа, з одного боку, а з іншого – на Ісуса як на Бога Завіту, що прийшов у людському тілі, аби врятувати людство. До речі, ім'я *Ісус* (гр. Ἰησοῦς як транслітерація єврейського יֵשׁוּעַ *Єшоу'а*) перекладається як «Ягве спасає».

Ісус Христос представлений у Новому Завіті як Бог, що з'явся в людському тілі (Ів. 1:1-18; Кол. 2:9; 1 Тим. 3:16), що дуже близько до концепту імені *Ягве* як Бога іманентного, близького, Того, Хто дає буття. Одкровення Бога в Ісусі Христі є продовженням старозавітного одкровення, і в цьому ключі стають зрозумілими слова апостола Павла про прославлення Бога в імені Христа: «Тому й Бог підніс Його понад усе і дав Йому ім'я, вище від усякого іншого імені, щоб перед іменем Ісуса вклонилося кожне коліно на небі, на землі та під землею і щоб кожен язик визнав, що Ісус Христос – це Господь на славу Бога Отця» (Фил. 2:9, НПУ).